

بررسی میزان تاثیر قصد اضرار به خود یا ثالث در وضعیت بیمه اجباری وسیله نقلیه

علی زندی راد^۱

^۱ دانشجوی کارشناسی ارشد حقوق خصوصی دانشگاه قم

چکیده

خاستگاه حقوق را هرچه بدانیم، قانون برای استیفای حقوق است؛ هر کجا سخن از حقوق است، قانون نیز آنجا حضور دارد و این موضوع مسلم است که هر چه قانون به عدالت نزدیک تر باشد، سودمندتر است و حقوق انسانها بیش تر تأمین می گردد. پیدایش خودرو، وضع قانون در این خصوص را ضروری ساخت، به ویژه که این گونه وسایل نقلیه، خطرآفرین نیز بودند. از این رو، با گسترش آنها، وضع قوانین نیز فراز و نشیب بسیار یافت و فرایندها، پی آمدها و جنبه های مختلف آن، مورد توجه قرار گرفت. حوادث رانندگی ارتباط تنگاتنگی با حقوق انسانها دارد. به همین دلیل است که مسئولیت های مدنی و کیفری رانندگان و دارندگان وسایل موتوری و نیز حقوق عابر پیاده، یکی از مباحث مهم حقوقی در عصر حاضر است. مقاله حاضر به بررسی اضرار و جایگاه و تاثیر آن در وضعیت بیمه با توجه به قانون بیمه اجباری مصوب ۱۳۹۵ پرداخته است. ماده ۱۵ قانون بیمه اجباری بیمه گر مکلف است بدون هیچ شرط و اخذ تضمین، خسارت زیان دیده را پرداخت کند و پس از آن می تواند به قائم مقامی زیان دیده از طریق مراجع قانونی برای بازیافت تمام یا بخشی از وجوه پرداخت شده با اثبات عمد مسبب در ایجاد حادثه نزد مراجع قضائی به شخصی که موجب خسارت شده مراجعه کند. در ماده ۱۷ نیز با اثبات قصد زیان دیده در ایراد صدمه به خود و اثبات هر نوع خدعه و تبانی نزد مراجع قضایی این خسارات از شمول بیمه خارج می شوند. در قانون مذکور مجازات کیفری جهت هرکس که با انجام اعمال متقلبانه مانند صحنه سازی صوری تصادف، تعویض خودرو یا ایجاد خسارت عمدی، وجوهی را بابت خسارت دریافت کند، به حبس تعزیری درجه شش و جزای نقدی معادل دو برابر وجوه دریافتی محکوم می شود. برای شروع به جرم مندرج در این ماده در قانون مجازات اسلامی، نیز مجازات کیفری در نظر گرفته شده است.

واژه های کلیدی: اضرار، بیمه، مسئولیت مدنی، جبران خسارت

۱- مقدمه

به راستی چه کسی یا چه قانونی می‌تواند تضمینی باشد برای رعایت و حفظ همه حقوق مکتسبه اشخاص؟ آیا سعی که قانونگذار در این راستا انجام داده تاکنون کافی بوده است؟ پاسخی که به این پرسش‌ها می‌توان داد، فقط نسبی بودن هر مسأله را در گنجایش ذهن بشری نشان می‌دهد. زیرا ذهن بشر هر قدر توانا و مقتدر باشد، باز نمی‌تواند یک مسأله را از تمام ابعاد آن بدون فراموش کردن نکته‌ای در نظر گیرد، بنابراین اگر بسیاری از حقوق مکتسبه انسان‌ها در جوامع امروزی به راحتی زیر پا گذاشته می‌شود، نمی‌تواند تنها عامل، عمد و قصد بوده باشد که چه بسا ضعف و نقصان قانون به این گستردگی دامن بزند، چنان که عامل عمد و قصد اصلاً به چشم نیاید. بنابراین به این نکته بسنده می‌کنم که حقوق مکتسبه اشخاص چه از طریق قرارداد، چه از جانب قانون ایجاد شود (بدون طرح نقایص موجود در قانون) از نظر قانونگذار قابل احترام است و نباید در راستای انعقاد قراردادها به آنها آسیبی برسد چه در غیر این صورت ضمانت اجرای تعیین شده توسط قانونگذار نسبت به ضرر واردکنندگان اعمال می‌شود و این جبران خسارت فقط برای حمایت از حقوق مکتسبه اشخاصی است که به طریق موجه و به دور از قصد حیله و تقلب حقی را به دست می‌آورند و در انعقاد قرارداد مذکور هیچ گونه دخالتی ندارند (به غیر از برخی موارد استثناء) و در اصل بنا بر موضوع این مقاله شخص ثالث خارج از قرارداد هستند. یکی از حوزه‌های مهم مسئولیت مدنی، مسئولیت مدنی ناشی از تصرفات مالکانه است که منجر به ورود ضرر به غیر می‌شود. وجود عواملی مانند «قصد تضارداشتن یا نداشتن مالک از تصرف»، «علم‌داشتن یا نداشتن مالک نسبت به ورود ضرر به غیر»، «ضررکردن یا ضررنکردن مالک از عدم تصرف» و... است. مقصود از طرح این بحث، بررسی جایگاه و نقش تضار به خود و ثالث در بیمه اجباری وسیله نقلیه با توجه به قانون بیمه اجباری مصوب ۱۳۹۵ و تأثیراتی که به نحوه مسئولیت و قرارداد میان بیمه گذار و بیمه گر می‌گذارد. در این راستا ابتدا باید بررسی نمود که تضار در چه حالاتی بوجود می‌آید و در چه شرایطی وابسته به قصد شخص می‌باشد و در چه مواردی خارج از قصد و اراده می‌باشد. لذا در این مقاله سعی بر آن شده است که ابتدا مفاهیم و تعاریف را مطرح نموده هم در حوزه تضار و هم در بخش بیمه و شرایط آن، سپس مسئولیت ناشی از قصد تضار را در موضوع بیمه را بررسی نمود.

۲- بیان مسئله

در جوامع امروزی که بشر به سمت پیشرفت و تکنولوژی و استفاده از وسایل و امکانات رفاهی مناسب رفته است و یکی از این وسایل و امکانات رفاهی وسیله نقلیه می‌باشد که پس از پیدایش آن با اینکه در بسیاری از موارد باعث کمک به انسانها گردیده، اما در مواردی نیز برای شخص استفاده کننده نیز تعهدات و مسئولیت‌هایی به بار آورده که یکی از این مسئولیت‌ها نحوه استفاده از وسیله نقلیه و شرایطی که هنگام بروز حادثه به وجود می‌آورد می‌باشد. با پیدایش بیمه بار مالی ناشی از خسارت وسایل نقلیه برای اشخاصی که منجر به خسارت می‌شدند و دارای بیمه نامه بودند کاسته شد و بر دوش بیمه‌ها افتاد. در قبال آن بیمه سالیانه مبلغی از دارنده وسیله نقلیه بابت حق بیمه دریافت می‌کند.

قصد، اساسی‌ترین رکن عمل حقوقی می‌باشد که منجر به تمایز آن از «واقعۀ حقوقی» می‌شود. در واقع، همان قدر که، وجود اراده در اصل مسئولیت مدنی، بی‌تأثیر است؛ فقدان آن در عمل حقوقی منجر به بطلان و نابودی خواهد بود. این مقاله، درصدد بررسی جایگاه «قصد تضار» در قرارداد بیمه با تأکید بر بیمه اجباری وسیله نقلیه مصوب ۱۳۹۵ می‌باشد. مبنای بررسی، قانون مدنی ایران و قانون بیمه است.

قرارداد به عنوان یک نهاد اجتماعی باید مورد حمایت قانونی قرار گیرد. انعقاد قرارداد باید تسهیل شود تا افراد جامعه بتوانند آزادانه برای گذران زندگی خود با دیگران قرارداد منعقد و روابط خود با دیگران را تعریف و تنظیم کنند. بر این اساس، حقوق قراردادهای در وهله اول درصدد است تا آزادی افراد در انعقاد قرارداد را تضمین نماید و بستری فراهم نماید تا افراد جامعه بتوانند آزادانه با یکدیگر عهد و پیمان ببندند. در مرحله دوم، حقوق قرارداد به دنبال آن است که اطمینان حاصل کند که اشخاص با آگاهی و اختیار وارد رابطه قراردادی شده‌اند و از این جهت اولاً دارای قصد و رضا بوده‌اند و ثانیاً برای متعهد شدن اهلیت قانونی دارند. به این جهت حقوق قراردادهای با اجبار، اکراه و اشتباه در معاملات مقابله می‌نماید و از اشخاص صغیر و محجور و آسیب پذیر حمایت می‌کند.

هنگامی که طرفین در مورد مفاد و محتوی قرارداد اختلاف پیدا می‌کنند، حقوق قراردادهای معین می‌کند که حقوق و تعهدات طرفین کدام است و حدود و ثغور آن چیست. بنابراین، شروط مندرج در قرارداد را واکاوی می‌کند و با توجه به کلیه اوضاع و احوال شروط ضمنی و بنایی قرارداد را معین می‌نماید. چنانچه در قرارداد ابهام وجود داشته باشد، معیارهایی را برای تفسیر قرارداد مقرر می‌کند.

همراه با تحولات و تغییرات سریع در جوامع بشری و گسترش روابط و توسعه بازرگانی موضوعات تازه‌ای پدید آمده که قطعاً دارای آثار نوین حقوقی است؛ از جمله مسائل مستحدث و نو، عقد بیمه است. بیمه از موضوعات مهم و تأثیرگذار در زندگی انسانها می باشد و از ابعاد گوناگونی قابل بررسی است. از مهمترین وجوه بیمه، بعد اقتصادی و حقوقی آن است. هدف این پژوهش بررسی شرایط اساسی و خاص قصد ضرر رساندن به خود یا ثالث یا شرکت بیمه در حقوق بیمه اجباری وسیله نقلیه می باشد و به روش تحلیلی توصیفی انجام شده است. عقد بیمه، عقدی است لازم، معوض، رضایی و معین. از آنجایی که طرفین عقد هر یک به تنهایی نمی توانند آن را فسخ کنند، هر طرف عوضی را که مهیا می کند در قبال عوض دیگری قرار دارد و مجاناً تعهدی نمی پذیرد، همانند عقود دیگر قصد و رضای طرفین برای انعقاد و نفوذ آن کافی است و به تشریفات نیازی ندارد، احکام خاصی در قانون مدنی برای آن مقرر نشده است. بیمه به عنوان یک عقد باید دارای شرایط اساسی معاملات مذکور در ماده ۳۹۱ ق.م. باشد اما گاهی در عقد بیمه قواعدی ملاحظه می شود که ظاهراً با مفاد ماده ۳۹۱ ق.م. هماهنگ نیست.

۳- مفاهیم

۳-۱- قصد

در لغت به معنای اراده کردن، میانه روی و از روی عمد و غرض آمده است. در اینجا مراد از قصد اراده است یعنی طرفین معامله می بایست اراده داشته باشند یعنی در آن سطح از هوشیاری و عقلانیت باشند که بفهمند چه عملی انجام می دهند و آثار و تبعات آن چیست به عبارت دیگر متوجه اعمال و رفتار خود باشند و بدانند که چه می کنند.

۳-۲- تعریف بیمه در لغت

درخصوص ریشه کلمه بیمه دو اختلاف نظر عمده وجود دارد. برخی آن را ماخوذ از زبان هندی دانسته‌اند، در مقابل گروهی معتقدند بیمه ماخوذ از کلمه فارسی بیم و متضاد آن بوده و به معنای ایجاد امنیت در مقابل خطر وضع شده است؛ زیرا عامل اساسی انعقاد بیمه ترس و گریز از خطر و حصول تأمین می باشد (جهانشاهی، ۱۳۳۴ص ۹۳). بیمه در معنای حقوقی چندان از معنای لغوی خود دور نیفتاده است. حتی به نظر می‌رسد میان معنای لغوی و اصطلاحی بیمه نمی‌توان تفکیک مشخصی نمود و در کتاب‌های لغت نیز بیمه به عنوان یک قرارداد حقوقی تعریف شده است. در فرهنگ معین بیمه چنین تعریف شده است: «عملی است که اشخاص با پرداخت وجهی، قراردادی منعقد کنند که در صورتی که موضوع بیمه گذاشته شده به نحوی از انجا در مخاطره افتد شرکت بیمه از عهده خسارت برآید.»

به موجب ماده اول قانون بیمه مصوب ۱۳۱۶ بیمه عبارت است از «عقدی که به موجب آن یک طرف تعهد می‌کند در ازای پرداخت وجه و یا وجوهی از طرف دیگر در صورت وقوع یا بروز حادثه خسارت وارده بر او را جبران نموده یا وجه معینی بپردازد. متعهد را بیمه‌گر، طرف تعهد را بیمه‌گذار، وجهی را که بیمه‌گذار به بیمه‌گر می‌پردازد حق بیمه و آنچه را که بیمه می‌شود، موضوع بیمه می‌نامند» (محمد علیان، ۱۴۱۶، ص ۱۸). تعریف ماده اول قانون بیمه صرفاً از جهت حقوقی و بیان‌کننده یک جنبه از بیمه یعنی تعهدات طرفین عقد می‌باشد، درحالی‌که بیمه را می‌توان از دیدگاه حقوقی و عملیاتی نیز تعریف نمود. مطابق تعریف تکنیکی می‌توان گفت «بیمه عملیاتی است که در آن بیمه‌گر اشخاصی را که در معرض حادثه و ریسکی خاص قرار دارند، سازماندهی کرده و از محل مبالغی که از جمع حق بیمه‌های دریافتی فراهم شده از بیمه‌گذارانی که این حادثه عملاً برای آنها اتفاق می‌افتد، رفع خسارت می‌نماید» (بابایی، ۱۳۸۲، ص ۲۰).

۳-۳- عناصر قرارداد بیمه

۳-۳-۱- بیمه‌گر

بیمه‌گر یک طرف عقد بیمه است و در ازای دریافت حق بیمه در قبال جبران خسارت و یا زیان احتمالی قبول تعهد می‌نماید. بنا به تعریف، بیمه‌گر مسئول جبران تمام و یا قسمتی از خسارت‌های ناشی از وقوع حادثه منظور در قرارداد بیمه می‌باشد. بنابراین حدود و تعهد بیمه‌گر به دو عامل محدود می‌شود، یکی مسئولیتی که به موجب قرارداد به عهده گرفته است و دیگر آنچه که بر حسب مقررات بیمه و عرف مسلم بیمه، ولو اینکه در قرارداد منظور نشده باشد، بر عهده دارد. نسبت به آن قسمت از مسئولیت بیمه‌گر که در قرارداد بالصرافه اشاره شده، هنگام جبران خسارت موضوع واضح است، یا به وسیله پرداخت وجه نقد به بیمه‌گذار و یا با انجام کار معینی برای بیمه‌گذار یا ذینفع مانند حق تعمیر و یا حق تعویض (مستفاد از ماده ۱۹ قانون بیمه)، تعهد ایفا می‌شود (معزی و کیهان، ص ۳۵).

۳-۳-۲- بیمه‌گذار

بیمه‌گذار هر شخصی حقیقی یا حقوقی است که ریسک اموال یا مسئولیت خود را با انعقاد قرارداد بیمه به بیمه‌گر منتقل می‌نماید (ایثاری، ۱۳۷۳، ص ۱۱۴). بنا بر تعریف و مستفاد از ماده یک قانون بیمه، بیمه‌گذار باید نسبت به پرداخت به موقع حق بیمه اقدام نماید. سایر تکالیفی که قانون به عهده بیمه‌گذار گذاشته عبارتند از؛ مراقبت از بیمه شده تا حد امکان (مراقبتی که هر کس عرفاً از مال خود می‌کند)، انجام اقدام لازم به منظور جلوگیری از ادامه وقوع حادثه بعد از وقوع آن تا حد امکان، اعلام وقوع حادثه به بیمه‌گر، اعلام فوری افزایش درجه احتمال وقوع حادثه به بیمه‌گر.

۳-۳-۳- حق بیمه

حق بیمه وجهی است که بیمه‌گذار به بیمه‌گر می‌پردازد تا در عوض بیمه‌گر در صورت وقوع حادثه و ایجاد خسارت زیان وارده را جبران نموده و یا مبلغی بپردازد. بیمه‌گر براساس اطلاعاتی که بیمه‌گذار راجع به موضوع بیمه به او می‌دهد اقدام به تعیین حق بیمه می‌نماید. بنابراین اگر بیمه‌گذار با نهایت حسن نیت تمام اطلاعات را در اختیار بیمه‌گر قرار ندهد و یا اظهارات خلاف واقع بنماید، بیمه‌گر نمی‌تواند به درستی حق بیمه را تعیین نماید (آل‌شیخ، ۱۳۸۳، ص ۶۴).

۳-۴- مفهوم ضرر

معنای لغوی ضرر همان زیان و خسارت است، واژه ضرر، و نیز، در قانون مدنی نیز این واژه گاه به معنی زیان و گاه به معنی آنچه که برای جبران و ترمیم زیان پرداخت می‌گردد بکار می‌رود. (درویان، ۱۳۸۹: ۸۹) در قوانین ایران تعریفی از ضرر به عمل نیامده ولی با جستجو در این قوانین، مصادیقی از ضرر یافت می‌شود. بدین جهت از نظر اصطلاحی، حقوقدانان در مقام تعریف ضرر برآمده و برخی ضرر را به تفاوت بین دارایی کنونی زیان دیده و دارایی وی در فرض عدم وقوع فعل زیانبار یا کاهش ارزش یا تلف حقوق و تواناییهای شخص از هر قبلی مانند حق مالکیت و سایر حقوق عینی و مطالبات و حق التألیف و حق اختراع تعریف کرده‌اند (امیری قائم مقامی، ۱۳۸۵ ص ۱۳۸).

ولی به نظر می‌رسد که تعریف جامعی که از «ضرر» به عمل آمده همان تعریفی است که در آن آمده است «هر جا که نقصی در اموال ایجاد شود یا منفعت مسلمی از دست برود یا به سلامت و حیثیت و عواطف شخصی لطمه‌ای وارد آید می‌گویند ضرری ببار آمده است. (کاتوزیان، ۱۳۸۰، ص ۱۴۲) و به عبارت دیگر ضرر باید ناشی از لطمه به حقوق قانونی شخص باشد بنابراین از دست دادن موقعیت‌های غیرقانونی، ضرر محسوب نمی‌گردد (ماده ۱ ق. م. م)

یکی از ارکان و شرایط تحقق مسوولیت قراردادی، وجود ضرر می‌باشد (مواد ۵۱۵ و ۵۲۰ ق. آ. د. م) چه، هدف مسوولیت قراردادی جبران اینگونه خسارت وارده به طلبکار است. پس در صورتیکه ضرر به وجود نیامده باشد. خسارتی نیز نمی‌توان خواست. زیرا مسوولیت برای کسب نفع و سودجویی نیست بلکه برای جبران ضرر وارده بر زیان دیده است. بنابراین

باید گفت که شخص فقط در صورت ورود ضرر به دیگران که ناشی از تقصیر اوست، مسئولیت دارد. (درودیان، پیشین، همان صفحه.) که همین امر در خصوص بیمه اجباری وسایل نقلیه در صورتیکه قصد ضرر رساندن شخص به اثبات برسد نیز صدق می کند. هر چند که در قانون مدنی ما، بدلیل روشن بودن موضع، از وجود «ضرر» به عنوان یکی از ارکان مسوولیت، سخنی گفته نشده است. ولی با این حال این رکن را می توان از مواد ۵۱۵ و ۵۲۰ ق.آ.د. م و نیز ماده ۲ و بند ۱۰ م ۸۴ ق.آ.د. م، وجود نفع در دعواست. پس تحمل خسارت توسط متضرر، برای ذینفع بودن وی در طرح دعوی ضروری است (کاتوزیان، ۱۳۸۰: ۲۲۷ به بعد). بدین ترتیب باید بر آن بود که، عهد شکنی و نقض قرارداد. در صورتی موجب مسوولیت قرار دادی عهد شکنی می گردد که موجب ورود ضرر به طرف دیگر قرار داده شده باشد.

با وجود این در صورتی که طبق ماده ۲۳۰ ق. م وجه التزامی برای عهد شکنی در قرار دارد تعیین شده باشد، خواهان برای مطالبه آن نیازی به اثبات خسارت نداشته و همین که عهد شکنی تحقق یابد، وی حق مطالبه مبلغ وجه التزام را دارد.

۵-۳- مفهوم مسئولیت

مسئولیت یک واژه عربی و در لغت مصدر جعلی است و اسم مفعول از ماده سأل می باشد. (شهیدی، ۱۳۸۲) مسئول در معنای عام حقوق کسی است که مورد بازخواست قرار می گیرد و تعهد یا وظیفه ای به موجب قرارداد یا قانونی برعهده اوست و پاسخگوی انجام آن می باشد. همچنین در موردی که شخص ناگزیر از جبران خسارت دیگری می باشد، می گویند در برابر او مسئولیت مدنی دارد. بر مبنای این مسئولیت رابطه دینی ویژه ای بین زیان دیده و مسئول به وجود می آید. زیان دیده را طلبکار و مسئول را بدهکار می شمارند و موضوع بدهی جبران خسارت است که بطور معمول با پرداخت مبلغی پول انجام می پذیرد. (کاتوزیان، ۱۳۸۰ ص ۴۸).

اصولاً مسئولیت هر فرد در خصوص ضرر و زیانهای وارده از دو فرض کلی خارج نمی باشد یا عهد شکنی نموده است یا مرتکب یک فعل مسئولیت مدنی شده است که مورد اول را به اختصار مسئولیت قراردادی و مورد دوم را مسئولیت یا ضمان قهری یا الزامات خارج از قرارداد می نامند. ریشه این تقسیم بندی را در فصل بندی قانون مدنی می توان یافت.

۴- ضرورت تصویب قانون بیمه اجباری

مسئولیت مدنی عبارت است از تعهد و التزامی که شخص نسبت به جبران زیان وارده به دیگری دارد اعم از این که زیان مذکور در اثر عمل شخص مسئول یا عمل اشخاص وابسته به او و یا ناشی از اشیاء و اموال تحت مالکیت یا تصرف او باشد (صالحی جانعلی، ۱۳۸۷، ص ۳۶). دکتر جعفری لنگرودی مسئولیت مدنی را، رابطه ای حقوقی می داند که ناشی از فعل یا ترک زیان آور باشد (جعفری لنگرودی، ۱۳۹۰، ص ۳۳۲۴).

در گذشته حوادث ناشی از رانندگی وسایل نقلیه هر روز اتفاق می افتاد، حوادثی که از اهمیت بیشتری نسبت به دیگر حوادث برخوردار بود، تصادفات رانندگی بخشی از زندگی روزمره رانندگان و حوادث رانندگی به یکی از اجزای جدایی ناپذیر زندگی روزمره بشری تبدیل شده بود که این تصادفات بیشتر موارد ناشی از رفتار رانندگان و گاهی اوقات از استاندارد نبودن جاده ها ناشی می شد. (Bogdan manole, 1918.p.2 می توان گفت که این حوادث مهم ترین و شایع ترین شبه جرایم است که دست کم در نیم قرن اخیر دادگاه ها را به خود مشغول کرده است.

امروزه اصول حاکم بر این حوادث تغییر یافته و قانونگذار با ورود به این عرصه سعی در حمایت از زیان دیدگان این قبیل حوادث داشته، چرا که قواعد عمومی مسئولیت مدنی قادر به تضمین حمایت از قربانیان حوادث رانندگی نیست. دلیلی دیگر که باعث تصویب قانون بیمه اجباری مسئولیت مدنی دارندگان وسایل نقلیه موتوری در سال ۱۳۴۷ شد، این بود که در بیشتر مواقع راننده توانایی پرداخت دین را نداشت و خسارت زیان دیده پرداخت نمی شد، در حالی که ازطرفی در اسلام هیچ ضرری نباید جبران نشده باقی می ماند. به طور کلی حقوق مسئولیت مدنی بر مبنای این اصل استوار است که هر کس موجب ورود زیان به دیگری شود، مسئول جبران خسارت وارده است و در نتیجه هیچ زانی نباید جبران نشده باقی بماند.

با دخالت بیمه در حوادث رانندگی، دیگر حقوق مسئولیت مدنی مبتنی بر تقصیر حکومت ندارد و هدف اصلی جبران خسارت است و بیمه گر شخصیت اصلی در تحقق خارجی این امر می باشد. حقوق مسئولیت مدنی با ظهور بیمه دچار تحولات عدیده ای شده است که از جمله می توان به افول نظریه تقصیر، حذف برخی از عناصر مسئولیت مدنی، اقبال و تشویق قضات به صدور حکم به مبالغ بالای خسارت، تفسیر صد درصد قانون به سود زیان دیدگان، افزایش دعوی و ظهور دعاوی مهم در نظام های پیشرفته مسئولیت مدنی به نام «دعوی مستقیم زیان دیده علیه بیمه گر مسئولیت» که در حقوق ایران مورد عنایت رویه قضایی قرار ندارد. از آثار مهم دیگر می توان به وجود و حیات «طرح های تکمیلی پوشش مسئولیت مدنی» اشاره داشت که در کنار نهاد بیمه مسئولیت مدنی، وظیفه جبران خسارت زیان دیدگان را دارد.

۵- ساز و کار و عملکرد بیمه ی اجباری مسوولیت حوادث رانندگی

بی تردید برخی از حوادث رانندگی به دنبال اشتباهی اتفاق می افتد که از هر انسان متعارفی سر می زند. در این موارد مسئول حادثه مرتکب هیچ گونه تقصیری نشده است، اما ضرورت حمایت از اشخاص ثالث، قانونگذاران را بر آن داشته است تا با دوری از نظام سنتی تقصیر در پی یافتن نظریات جدید برای توجیه حقوقی حمایت همه جانبه از اشخاص ثالث زیان دیده شوند. در واقع تاسیس بیمه ی مسوولیت اجباری به معنای نفی مسوولیت مبتنی بر تقصیر می باشد. به همین دلیل است که برخی محققان (کاتوزیان، جنیدی، غمایی، ۱۳۸۶: ۱۶) معتقدند ضمان ناشی از حوادث رانندگی در بسیاری موارد نتیجه خطری است که حرکت با اتومبیل برای دیگران ایجاد می کند. به هر جهت زیان های فراوان وسایل نقلیه ی موتوری موجب شده است قانون گذار از نظام اخلاقی فاصله گرفته و در اندیشه ضرورت های اجتماعی باشد. با این حال هرچند باید اذعان نمود این نوع نگاه، باعث آسان شدن جبران خسارت می گردد اما این نکته را نیز نباید فراموش کرد که اگر راه افراط پیموده شود و در کنار بیمه، کسر فرانشیز و دیگر راهکارها در نظر گرفته نشود، بیمه شده دیگر نگران آثار تصادم ها نخواهد بود و اینجاست که بحث قصد ورود خسارت مطرح می گردد.

۶- اصول اساسی بیمه:

حقوق بیمه به عنوان یکی از رشته ها حقوق خصوصی در مقایسه با سایر عقود پیشینه دراز مدتی ندارد، در حقیقت با تصویب قانون بیمه ۱۳۱۶ بود که قواعد و ضوابط بیمه شکل گرفته و همگام با رشد و تحول اقتصادی و اجتماعی به تدریج در جامعه رواج یافت. حقوق بیمه اگر چه در کلیت خود از قواعد عمومی قراردادهای پیروی می کند، با این همه دارای ویژگی هایی است که به آن اصالت و استقلال می بخشد. بنابراین شرایط صحت عقد بیمه در دو عنوان شرایط عمومی و شرایط اختصاصی مورد بررسی قرار خواهند گرفت هر چند قرارداد بیمه تابع قواعد کلی عقود و قرار دادهای می باشد ولی به علت طبیعت بیمه مقررات و قواعد خاصی بر آن حکومت می کنند که عبارتند از:

۱-۶- اصل حسن نیت:

اجرای اصل حسن نیت به طور دو جانبه و به طور تساوی برای بیمه گذار و بیمه گر گذاشته شده است. حسن نیت از عوامل اساسی حاکم بر قراردادهای بیمه است که هم برای بیمه گر و هم برای بیمه گذار می بایست رعایت شود. از یک سو، بیمه گذار موظف است که در زمان عقد قرارداد، کلیه اطلاعاتی را که در خصوص مورد بیمه دارد در کمال صداقت و درستی ابراز نماید؛ به طوری که بیمه گر بتواند ریسک موجود را به درستی ارزیابی نماید. از سوی دیگر، بیمه گر موظف است کلیه تعهدات خود را به صورت شفاف بیان کند و عوامل موثر بر پرداخت خسارت در زمان وقوع حادثه را روشن نماید. در صورتی که هر یک از طرفین از این اصل تخطی نمایند، طرف مقابل می تواند نسبت به فسخ قرارداد اقدام نماید.

۱-۱-۶- نتیجه عدم اجرای اصل حسن نیت به قصد اضرار

یکی از اصول اساسی بیمه اصل حسن نیت است. طبق این اصل بیمه گذار و یا نماینده او مکلف است کلیه مطالب عمده ای که با مورد بیمه ارتباط پیدا می کند، اعم از اینکه از آن اطلاع داشته باشد و یا باید اطلاع می داشته است، را به

اطلاع بیمه گر برساند تا در او آنچنان اعتمادی نسبت به مطالب ارائه شده حاصل شود که بتواند نسبت به قبول و یا رد آن اظهار نظر و در صورت قبول، خطر را ارزیابی نموده و حق بیمه متناسب با خطر را تعیین نماید. برخلاف سایر عقود و قراردادهای که در آن اصل حسن نیت، که از آن به عنوان انصاف نیز تعبیر شده است، تنها وسیله ای است برای تفسیر آنها در مقام اجرای عادلانه موضوع عقد و یا قرارداد، در عقد بیمه حسن نیت از جمله اصول اساسی است که عدم رعایت آن در قبل، هنگام و بعد از انعقاد و در حین اجرای آن می تواند موجبات ابطال و یا فسخ بیمه را با ضمانت اجرائی خاص فراهم نماید. این ضمانت اجرائی شدید از این حقیقت سرچشمه می گیرد که پس از عقد بیمه کلیه مسئولیت های خسارت ناشی از آن از عهده بیمه گذاری که حقایق و جزئیات امر را بطور صحیح اظهار کرده است برداشته شده و بر عهده بیمه گر گذاشته می شود (کوشا، ۱۳۸۴: ۶۹).

قاعده نسبتی و اعمال آن: چنانچه بر اساس اظهارات خلاف غیر عمد بیمه گذاری قراردادی بسته شود و این قضیه برای بیمه گر بعد از وقوع حادثه مشخص شود بیمه گر بر اساس ماده ۱۰ و ۱۳ قانون بیمه از قاعده نسبی استفاده می کند آنچه در این قضیه مسلم است این است که اولاً اظهارات غیر واقع بیمه گذار غیر عمدی بوده است و اگر عمدی باشد قرارداد از ابتدا باطل است و هیچ گونه خسارتی پرداخت نمی شود دوماً حق بیمه بر اساس همان اظهارات غیر واقع و غیر عمدی پرداخت شده باشد. (رشیدی، ۱۳۹۵: ۷).

بنابراین به وضوح مشخص است که نتیجه عدم اجرای اصل حسن نیت به قصد اضرار باعث ابطال قرارداد از ابتدا گردیده و پرداخت خسارت از عهده بیمه گر خارج می گردد و شخص بیمه گذار بایستی خسارت وارده را جبران نماید.

۲-۶- اصل جبران خسارت

در همه معاملات طرفین عقد هستند که حدود تعهدات خود و نحوه انجام آنها مشخص می کنند، مثلاً می توانند خانه ای را به توافق به قیمت کمتر، بیشتر یا مساوی قیمت واقعی معامله کنند، ولی در بیمه اینچنین نیست، بیمه گر به بیمه گذار تأمین می دهد و حاصل معامله نباید غیر از این باشد و پس از وقوع حادثه و در اثر آن، وضعیت مالی بیمه گذار بهتر از زمان قبل از حادثه باشد. بیمه گر حق ندارد وجهی بیش از خسارت وارده بپردازد و از مرز ایجاد تأمین پا را فراتر بگذارد.

۱-۲-۶- نتیجه اجرای اصل جبران خسارت به قصد اضرار

به موجب اصل غرامت خسارت پرداختی به بیمه گذار در صورت بروز حادثه نباید به عنوان منبع درآمد برای بیمه گذار درآید. چرا که در غیر این صورت، مردم به ایجاد خسارت های عمدی (که همان قصد در اضرار می باشد) ترغیب می شوند. بنابراین بیمه گذار در هنگام خسارت باید موارد زیر را به اثبات برساند:

۱. برای مورد بیمه حادثه اتفاق افتاده است.

۲. حادثه موضوع بیمه موجب بروز خسارت شده است.

۳. بین وقوع حادثه و خسارت وارد شده، رابطه علیت وجود دارد.

۴. مورد بیمه در زمان وقوع حادثه موجودیت داشته و واجد ارزش تعیین شده بوده است.

براساس اصل غرامت و خسارت جبران خسارت نباید بیمه گذار را در وضع مساعدتر قبل از وقوع خسارت قرار دهد و موجب نفع مالی بیمه گذار شود اصل جبران خسارت مربوط به اموال و مسئولیت می باشد و در مورد بیمه های اشخاص صدق نمی کند زیرا از یک سمت در بیمه

های اشخاص نگرانی در مورد خسارتهای عمدی مربوط به بیمه گذار مانند فوت و نقص عضو مورد ندارد و از طرفی حیات و زندگی اشخاص تبدیل پذیر به میزان مشخص پول نیست بنابراین تعهد بیمه گر در بیمه های اشخاص حداکثر مبلغی است که در قرارداد بیمه نامه ذکر گردیده است.

۳-۶- اصل جانشینی (قائم مقامی):

اصل جانشینی به تمایل بیمه گذار برای دریافت خسارت در اسرع وقت می پردازد. در بسیاری از موارد، علت بروز حادثه یا وقوع خسارت، کوتاهی یا تقصیری است که از جانب اشخاص دیگر رخ می دهد. در این شرایط، بیمه گر، می بایست خسارت وارد شده را به بیمه گذار بپردازد و در مقابل، حق بیمه گذار برای پیگرد عامل و مسوول حادثه را به صورت وکالت نامه از بیمه گذار دریافت نماید. به این ترتیب، بیمه گر به جای بیمه گذار حق مراجعه به مراجع قضایی و مطالبه خسارت از مقصر حادثه را خواهد داشت. طبقاً در این شرایط، بیمه گذار نمی تواند انتظار جبران دوباره خسارت را داشته باشد و خسارت باز یافت شده، حق بیمه گر خواهد بود.

۱-۳-۶- نتیجه قصد اضرار در اصل جانشینی (قائم مقامی)

طبق ماده ۱۵ قانون اجباری بیمه در موارد زیر بیمه گر مکلف است بدون هیچ شرط و اخذ تضمین، خسارت زیان دیده را پرداخت کند و پس از آن می تواند به قائم مقامی زیان دیده از طریق مراجع قانونی برای باز یافت تمام یا بخشی از وجوه پرداخت شده به شخصی که موجب خسارت شده است مراجعه کند؛ در صورت اثبات عمد مسبب در ایجاد حادثه نزد مراجع قضائی. لذا اثبات عمد خود مصداق بارز قصد در اضرار رساندن می باشد.

قواعد حقوقی، نظیر «لاضرر» و «منع سوءاستفاده از حق» نیز می توانند از مبانی تأیید رجوع بیمه گر به قائم مقامی و منع رجوع ذینفع بیمه به عامل زیان باشد که در ماده قانونی اخیرالذکر منعکس گردیده است. صرف نظر از اینکه قائم مقامی بیمه گر، در قرارداد مورد تصریح قرار گرفته باشد یا به موجب قانون و قواعد انصاف به آن حکم گردد، بدون توجه به موضوع قرارداد بیمه اعم از اینکه ناظر به حفظ اموال یا خسارات قهری یا قراردادی باشد، بیمه گر حق رجوع به عامل زیان، پس از پرداخت به ذینفع بیمه را خواهد داشت و لزوماً نیازی به انتقال رسمی حق طرح دعوی یا اشتراط صریح در عقد نمی باشد.

به موجب اصل غرامت در بیمه، بیمه گذار یا اشخاص ثالث میتوانند در صورت وقوع خطر موضوع بیمه، فقط تا میزانی که متحمل زیان شده اند، غرامت دریافت کنند نه کمتر و نه بیشتر. در مقابل، بیمه گر نیز متعهد است که خسارت واقعی بیمه گذار یا زیان دیده را طبق مفاد و شرایط قرارداد بیمه بپردازد (محمود صالحی، ۱۳۸۱) پس زیان دیده باید یکی از این دو حق را انتخاب کند. اگر او حق رجوع به عامل زیان را انتخاب نمود، حق رجوع به بیمه گر را از دست خواهد داد و اگر حق رجوع به بیمه گر را انتخاب کرد، حق رجوع او به عامل زیان از بین خواهد رفت. خصوصیت قائم مقامی بیمه گر، از ملحوظ داشتن قواعد مسئولیت مدنی و نیز قواعد پرداخت در کنار قرارداد بیمه منعقد فی مابین بیمه گر و بیمه گذار نشئت می گیرد. در حقیقت امتزاج حقوق بیمه با حقوق مدنی در قسمت حقوق مسئولیت و قراردادها، رژیم رجوع بیمه گر را تعیین مینماید. قاعده مرسوم در اجرای تعهدات که مورد تجویز قانونگذار نیز قرار گرفته، عبارت است از اینکه «کسی که دین دیگری را ادا می کند اگر با اذن باشد حق مراجعه به او دارد والا حق رجوع ندارد». بنابراین ادای دین دیگری، خواه پرداخت کننده، نماینده و ماذون از جانب مدیون باشد و خواه با میل و اراده خود دین را ایفا نماید، موجب اجرای تعهد و سقوط آن خواهد بود. اذن یا عدم آن از سوی مدیون، در رجوع پرداخت کننده به مدیون مؤثر است و چنانچه پرداخت کننده قصد تبرع داشته باشد، حق رجوع نخواهد داشت. همچنین، برای رجوع بیمه گر مبنای دیگری نیز مطرح گردیده و آن رجوع بر مبنای قواعد مربوط به مسئولیت مدنی است بدین عبارت که در دعوی مسئولیت مدنی، بیمه گر مدعی آن است که عمل زیانبار ثالث سبب ورود یک زیان انعکاسی به او گردیده است، چه در نتیجه ورود خسارت به زیان دیده اصلی او ناچار از جبران خسارت زیان دیده شده است و به این ترتیب از دارایی او کاسته شده است. اما پذیرش این تحلیل دشوار است، زیرا

میان فعل یا تقصیر ثالث و ورود خسارت به بیمه گر رابطه سببیت کافی وجود ندارد، سبب تعهد بیمه گر به پرداخت خسارت، قرارداد بیمه است نه وقوع حادثه، حادثه تنها «شرط» اجرای این تعهد است (ایزانلو، ۱۳۸۷)

۴-۶- اصل احتمال:

بیمه از عقود احتمالی است و لاقول تعهد یکی از طرفین احتمالی می باشد و بیمه گر در صورتی جبران خسارت خواهد کرد که حادثه ای اتفاق بیافتد و در اثر این حادثه بیمه گذار خسارتی ببیند، حادثه ای که امکان وقوع آن در هنگام قرارداد وجود داشته است. بیمه گر در مقابل حق بیمه ای که می گیرد ملزم به پرداخت خسارت احتمالی می باشد و بدیهی است که پیش بینی احتمالات در بیمه همیشه تقریبی و به صورت برآورد است زیرا که پیش بینی کلیه حوادث غیر مقدور می باشد.

۱-۴-۶- نتیجه قصد اضرار در اصل احتمال

با توجه به اصل احتمال خسارت وارده در صورتی جبران می گردد که حادثه ای اتفاق افتاده باشد حال اگر وقوع این حادثه بصورت عمد و به قصد اضرار به خود بیمه گذار یا ثالث و یا حتی بیمه گر توسط بیمه گذار صورت پذیرد جنبه احتمالی و حادثه ای بودن آن از بین می رود و از این بابت بیمه گر که ملزم به پرداخت خسارت در زمان احتمالی بروز حادثه بوده معاف گردیده و جبران خسارت بر عهده شخصی است که به عمد مسبب ایراد خسارت بوده است. در ادامه بحث بررسی می گردد که اگر جنبه مدنی یا کیفری نیز داشته باشد به چه صورت می باشد.

در قانون جدید در بند پ ماده یک تعریفی بسیار موسع از حادثه بیان شده است. به تعبیر این بند، مراد از حوادث: هرگونه سانحه ناشی از وسایل نقلیه موضوع بند (ث) این ماده و محمولات آنها از قبیل تصادم، تصادف، سقوط، واژگونی، آتش سوزی یا انفجار یا هر نوع سانحه ناشی از وسایل نقلیه بر اثر حوادث غیرمترقبه است. عبارت بر اثر حوادث غیرمترقبه به مفهوم حادثه ملحق شده است. حادثه غیرمترقبه یا فورس ماژور از لحاظ حقوقی حادثه غیرقابل پیش بینی، غیرقابل دفع و خارجی است. از مصادیق آن می توان به حوادثی مانند سیل، توفان و زلزله اشاره کرد. در قوانین بیمه کشورهای بیگانه تلاش وافی جهت خروج این دسته از خسارات در شمول پوشش های بیمه ای صورت پذیرفته است. با توجه به این واقعیت که شرکت های بیمه درباره بیمه های شخص ثالث عموماً زیان دیده هستند وجود این تعریف از حادثه می تواند شرکت های بیمه را به ورشکستگی کامل برساند. خصوصاً اینکه قانون گذار در مقام شمارش استثنائات صراحت لازم را دارد. طبق ماده ۱۷ قانون جدید موارد زیر از شمول بیمه موضوع این قانون خارج است:

الف - خسارت وارده به وسیله نقلیه مسبب حادثه و محمولات آن

ب - خسارت مستقیم یا غیرمستقیم ناشی از تشعشعات اتمی و رادیواکتیو

پ - جرمه یا جزای نقدی

ت - اثبات قصد زیان دیده در ایراد صدمه به خود مانند خودکشی، اسقاط جنین و نظایر آن و نیز اثبات هر نوع خدعه و تبانی نزد مراجع قضائی. همان گونه که مشخص است بلایای طبیعی جزء استثنائات نیامده است، این امر آنگاه مهم تلقی می شود که بدانیم در پیشینه این قانون مواردی چون فورس ماژور از حدود تعهدات بیمه گر استثناء می شده است. چنانچه در ماده چهار قانون احواری وسایل نقلیه موتوری زمینی مصوب ۱۳۴۷ می خوانیم: «موارد ذیل از شمول بیمه موضوع این قانون خارج است: ۱- خسارات ناشی از فورس ماژور از قبیل جنگ - سیل - زلزله». با این وضع، تصور کنیم چنانچه بلایای طبیعی مثل سیل و زلزله که در ایران بارها اتفاق می افتد، موجب برخورد اتومبیل در حال پارک به شخص یا مالی شود، طبق تعریف ارائه شده، شرکت بیمه مسئول پرداخت خسارت است. حال چنانچه فاجعه ای مانند سونامی صورت پذیرد و با برخورد خودروهای متوقف به ساختمان ها و اشخاص، شرکت های بیمه متعهد به پرداخت خسارت هستند. به این ترتیب می توان گفت قانون گذار مسئولیت دارندگان وسایل نقلیه را همچون مسئولیت ناشی از غصب مسئولیت مطلق تلقی کرده است و از هیچ یک از تئوری های مسئولیت محض یا مسئولیت ناشی از تقصیر پیروی نکرده است. در مقام تفسیر صحیح و قاعده مند مفهوم «حادثه» باید گفت

به نظر می‌رسد در تدوین این بند مسامحه‌ای از سوی قانون‌گذار صورت پذیرفته گرفته و به جای عبارت «به جزء» از «بر اثر» استفاده کرده است.

۵-۶- اصل خطر (ریسک):

بیمه به این دلیل به وجود آمده است که مردم نمی‌دانند چه خطراتی دارایی و سلامتی آنها را تهدید می‌کند. به همین دلیل با پرداخت مبلغ معینی تامین خساراتی را که از عهده جبران آن بر نمی‌آیند، به عهده بیمه‌گر می‌گذارند. بنابراین خطر یا ریسک، یک رخداد غیر قابل پیش‌بینی و متحمل الوقوع است که به عنوان رکن اصلی و انفکاک ناپذیر بیمه در کنار سایر اصول حاکم بر بیمه، تمایز خاصی یافته است تا جایی که بیمه را نمی‌توان بدون خطر فرض کرد (دریاباری، ۱۳۸۳، ص ۱۵). کارشناسان بیمه در ایران اصطلاح خطر را برای بیان دو مقصود بکار می‌برند. یکی احتمال وقوع خسارت و دیگری حادثه یا عامل ایجاد کننده خسارت. خطر و ریسک دلیل وجودی بیمه است و بدون خطر بیمه مفهومی ندارد. ریسک احتمال وقوع حادثه‌ای است که موجب خسارت و زیان می‌شود و خصوصیت احتمالی و اتفاقی بودن را در خود دارد. لذا در بیمه این است که بیمه‌گر نیازمند آمار و اطلاعات است تا بتواند احتمال تحقق خطر و خسارت‌های احتمالی را پیش‌بینی و برآورد نماید (پیکارجو، ۱۳۸۲، ص ۲۸).

۱-۵-۶- نتیجه قصد اضرار در اصل خطر (ریسک)

اصطلاح خطر در حقوق بیمه هم احتمال وقوع خسارت را می‌رساند و هم زمینه پیدایش خسارت را بیان می‌کند و در مواردی هم برای بیان حادثه و عامل خسارت بکار می‌رود. همان‌طور که اشاره شد عقد بیمه مانند سایر عقود دارای موضوعی است که عقد بر آن واقع می‌شود. در اینجا نکته حائز اهمیت این است که موضوع بیمه با این حیث که در معرض خطر است بیمه می‌شود. در خطر بودن عنصر مهمی برای موضوع بیمه محسوب می‌شود، زیرا عقلاً پرداخت حق بیمه در موردی که نفی خطر قطعی است، را تایید نخواهند کرد و در فرض حتمی بودن وقوع خطر نیز بیمه‌گر حاضر به پذیرش آن نخواهد شد. خطر جزیی از موضوع قرارداد بیمه در معنای اعم محسوب می‌شود و باید در بیمه‌نامه معین باشد. اگر خطر مورد بیمه به صراحت در بیمه‌نامه ذکر نشود، علاوه بر اینکه شرایط صحت قراردادها در خصوص موضوع رعایت نشده، نمی‌توان حق بیمه را به درستی محاسبه نمود، و از یک طرف میزان تعهد بیمه‌گر و از طرف دیگر میزان حق بیمه نامعلوم و غرری خواهد شد. سنجش میزان خطر بطور عمده به وسیله اعلام بیمه‌گذار و اطلاعاتی که وی ارائه می‌دهد، عملی می‌گردد. این اعلام نقشی اساسی در قرارداد بیمه دارد. لذا به وضوح روشن است که به استقبال خطر رفتن و آن هم به صورت عمدی با انگیزه های جبران خسارت از طرف بیمه یا آسیب رساندن به فرد دیگر احتمالات را از بین برده و به حتمی بودن ایراد خسارت تبدیل می‌شود که این امر نیز باعث عدم مسئولیت بیمه در قبال پرداخت خسارت گردیده و جبران خسارت توسط شخصی است که به قصد و به صورت عمدی به استقبال خطر رفته است.

۶-۶- اصل تعاون:

به موجب این اصل بیمه نوعی تعاون و همیاری در میان افرادی است که برای مقابله با خطر همبستگی داوطلبانه و معاضدت های متقابل داشته و با پرداخت حق بیمه به تشکیل سرمایه ای قابل توجه، اقدام می نمایند و خسارت های وارده بر اعضا را نیز با سرشکنی آن در بین افراد جبران می نمایند و بدین طریق در بیمه، بدون آنکه سنگینی ذرات حادثه بر دوش زبان دیده فشار آورد بین بیمه گذاران تقسیم می گردد.

۱-۶-۶- نتیجه قصد اضرار در اصل تعاون

همان طور که معنا و مفهوم تعاون، همکاری و همیاری و در کنار هم بودن جهت کمتر نمودن فشار بر دوش یک عده می باشد در بحث تعاون در بیمه و اثر گذاری قصد اضرار در خسارت رساندن به بیمه گذار، اگر این امر به صورت عمد و چشم گیر در بین بیمه گذاران رواج پیدا کند باعث کم نمودن همان سرمایه ای می گردد که از آن در ابتدا به عنوان تعاون و پشتیبان صحت گردید و به مرور از هم گسیخته و سنگینی آن بر دوش همه بیمه گذاران و در نهایت بیمه گر احساس می

گردد و نوعی بی اعتمادی را در بین بیمه گذاران پدید می آورد هرچند که در صورت اثبات قصد و بروز عمدی خسارت شخص مسبب پاسخگو می باشد.

۷-۶- اصل نفع بیمه ای :

زمانی شخصی در موضوعی نفع دارد که از آن بهره ببرد و یا از لطمه دیدن آن زیان ببیند، و ضرورتاً با فقدان شی ارتباط ندارد. در اصطلاح حقوق بیمه، داشتن نفع بیمه‌ای عبارت است از داشتن نوعی رابطه و علاقه با موضوع بیمه، علاقه یا رابطه‌ای که در نتیجه بروز خطرات بیمه شده ممکن است چنان لطمه ببیند که سبب ورود خسارت، زیان یا لطمه به شخص بیمه‌گذار شود.

۱-۷-۶- نتیجه قصد اضرار در اصل نفع بیمه ای

نمونه‌های نفع بیمه‌ای مانند حق مالکیت عین یا منافع- حق عینی تبعی (حق مرتهن - مسئولیت در مقابل زیان‌دیده مانند مسئولیت متصدی حمل و نقل در مقابل مالک کالا) نباید این امکان وجود داشته باشد که شخصی بتواند اموال دیگری را بیمه کرده و در صورت خسارت دیدن این اموال از بیمه‌گر خسارت دریافت نماید. فقدان نفع بیمه‌ای قرارداد بیمه را به شرط-بندی و قمار نزدیک می‌کند. برای مثال اگر شخصی در مورد محموله‌ای که از نقطه الف به نقطه ب در حرکت است، بیمه‌نامه خریداری نماید، در حالیکه هیچ نفعی در سالم رسیدن محموله به مقصد ندارد، مثل آن است که شرط شده اگر محموله سالم به مقصد رسید، او صد هزار تومان به بیمه‌گر بپردازد و اگر به مقصد نرسید، یک میلیون تومان از بیمه‌گر دریافت نماید. فقدان نفع بیمه‌ای علاوه بر اینکه باعث عدم مشروعیت قرارداد بیمه می‌شود، موجبات سوءاستفاده از نهاد بیمه و ایجاد خسارت عمدی نسبت به حقوق و مالکیت اشخاص را فراهم می‌آورد (آل شیخ، ۱۳۸۴، ص ۱۰۱).

۸-۶- اصل تقسیم همه جانبه خسارت (مشارکت در جبران زیان):

زمانی که بیمه گذار، در بیمه اموالی که تابع اصل غرامت می باشد، مورد بیمه را نزد دو یا چند موسسه بیمه نماید دو حالت پیش می آید: بیمه گذار مورد بیمه را به نحوی نزد چند بیمه گر بیمه نماید که جمع مبالغ مندرج در بیمه نامه ها برابر ارزش واقعی مورد بیمه باشد و جریان را نیز به کلیه بیمه گران اطلاع داده باشد.

۱-۸-۶- نتیجه قصد اضرار در اصل تقسیم همه جانبه خسارت

بیمه گذار مورد بیمه را نزد چند موسسه بیمه نموده و بیمه نیز برابر ارزش واقعی مورد بیمه باشد درنهایت بیمه گران را مطلع نکرده باشد و در هر دو حالت در صورت وقوع حادثه و ایجاد خسارت نمی تواند با توجه به اصل غرامت بیش از مبلغی که به او خسارت وارد شده است از بیمه گران خسارت دریافت نماید.

۷- عوامل دخیل در حدوث زیان و تاثیر آن در وضعیت بیمه

به طور کلی عوامل دخیل در یک نتیجه زیانبار، به سه صورت «علت»، «سبب» و «شرط» منحصر است (علامه حلی، ۱۴۰۸، ج ۲، ص ۲۴۰). بعضی از این عوامل، در حدوث معلول مؤثر بوده، برخی نیز غیرمؤثرند.

۱-۷- عوامل اثرگذار بر نتیجه

عوامل مؤثر در ضمان که در حدوث نتیجه و اضرار، نقش مؤثری ایفا می‌کنند، یا علت‌اند که مباشر ایجادکننده آنهاست یا سبب‌اند که مسبب، پدیدآورنده آن است.

۱-۷-۱- مباشرت

مباشرت در لغت از ریشه بشره به معنای پوست بدن است همچنین مباشر به معنای کسی است که به خودی خود در کاری قیام کند (عمید، ۱۳۶۴، ج ۲، ص ۲۶۹) و بعضی مباشرت را حرکتی که بدون واسطه دیگری انجام می‌شود، دانسته‌اند (جرجس، ۱۳۷۵، ج ۳، ص ۲۰۴). در زبان عرب، مباشر به همین معنا آمده است: «کاری را شخص به نفس انجام دهد و خودش متولی آن باشد» (ابن‌منظور، ۱۴۱۴، ج ۴، ص ۶۱).

با بررسی کلام فقها و با وجود برخی اختلافات، می‌توان مباشر را عامل مؤثری دانست که مستقیم و بی‌واسطه باعث حدوث نتیجه گردد یا به عبارت دیگر، صدق انتساب نتیجه به فعل او بدون مسامحه است؛ یعنی مباشر، عاملی مؤثر بوده، چگونگی تأثیر آن بر نتیجه بدین صورت است که نتیجه ناشی از نفس عمل او و به طور مستقیم است، نه اثر غیرمستقیم آن (فیض، ۱۳۸۹، ص ۳۵۸). پس مباشر بعنوان یکی از عوامل اصلی در بروز خسارت می باشد که تأثیر داشتن قصد در ایراد اضرار در نتیجه حاصله در دریافت خسارت بمه موثر می باشد. توجه به عدوان: «عدوان» به معنای قابلیت و استعداد ایجاد اضرار، شناخته می‌شود. در این مفهوم عدوان لازمه و مقدمه تأثیر است و انتظار تأثیر، از عوامل غیرعدوانی به دلیل فقدان قابلیت تأثیر و استعداد اضرار، نامعقول است. از این جهت است که شرط ضمان، وجود عدوان است. ضمن اینکه مفهوم عدوان مفهومی نسبی بوده و باید در هر مورد، به صورت اختصاصی مورد بررسی قرار گیرد؛ زیرا ممکن است در یک مورد و نسبت به یک عامل خاص، عدوان موجود و در همان مورد، عدوان نسبت به عامل دیگر مفقود باشد. در علت، همیشه عدوان مستقر و بالفعل وجود داشته و به عبارتی حتمی الوجود است؛ ولی در سبب، این عدوان زمانی قابلیت وجود می‌یابد که همراه با عوامل دیگر عمل کند یعنی ممکن الوجود بوده و دارای اثر بالقوه در حدوث معلول باشد؛ شرط نیز به تنهایی و به دلیل عدم تأثیر، فاقد قابلیت اضرار یا به عبارت دیگر فاقد عدوان می‌باشد.

۲-۱-۷- سبب

به طور کلی «سبب» به طور مستقل باعث حدوث نتیجه نمی‌گردد؛ ولی وجودش در تأثیرگذاری یا در مواردی در موجودیت علت، لازم است؛ به گونه‌ای که اگر آن سبب نباشد، علت یا به وجود نمی‌آید یا در حدوث نتیجه تأثیرگذار نیست. سبب در لغت به ریسمان و هر چه به آن ببیوندد، اطلاق می‌شود و نیز به معنای طریق و وسیله می‌باشد. اسباب نیز که جمع سبب است، به معنای اطراف، اکناف، راه‌ها و علل آمده است (راغب اصفهانی، ۱۴۱۲، ص ۳۹۱)؛ برخی فقهای دیگر در تعریف سبب آورده‌اند: «سبب آن است که اثری در تولید جنایت داشته باشد، نه آن گونه که علت چنین تأثیری دارد؛ ولی شباهتی نیز با شرط دارد» (علامه حلی، ۱۴۱۳، ج ۳، ص ۵۸۹). یکی دیگر از فقها تسبیب را زمانی باعث ضمان می‌داند که فاعل، قصد وقوع نتیجه‌ای را که از لوازم سبب است، داشته باشد (شهید اول، ۱۴۱۴، ج ۲، ص ۳۹۲).

۸- مسئولیت مدنی ناشی از حوادث رانندگی

در حقوق ما مسئولیت مدنی مبتنی بر نظریه تقصیر است و هرکس مسئول زیان‌هایی است که به عمد و یا در نتیجه بی احتیاطی به دیگران می زند قانون بیمه اجباری نیز این اصل را رها نساخته است. منتها چون اثبات تقصیر خوانده باعث می شود که بسیاری از زیانها جبران نشود ، قانونگذار برای دارندگان وسایل نقلیه موتوری زمینی " فرض تقصیر" بود. هرگاه که شخصی موظف به جبران خسارت دیگری می گردد در مقابل او دارای مسئولیت مدنی و یا ضامن است. این قاعده عادلانه از دیرباز وجود داشته است که " هر کس به دیگری ضرر بزند باید آن را جبران کند مگر در مواردی که اضرار به غیر به حکم قانون باشد یا ضرری که به شخص وارد آمده است ناروا و نا متعارف جلوه نکند". (کاتوزیان، ۱۳۸۶). همان طور که قبلا اشاره گردید در قانون بیمه اجباری مصوب ۱۳۹۵ مسئولیت مدنی مبتنی بر تقصیر حکومت ندارد و هدف اصلی جبران خسارت است و بیمه گر شخص اصلی در جبران این خسارت می باشد که در موارد اثبات قصد ضرر می تواند به بیمه گذار رجوع نماید. بنابراین هنگام ورود ضرر به شخصی جبران آن الزام آور است از زمره خسارتهای قابل جبران که در این مبحث می گنجد خسارت ناشی از حوادث رانندگی می باشد.

در نهایت یکسری از موارد ماهیت اجباری بیمه مسئولیت مدنی راهی است که شرکت های بیمه کننده برای کنترل امنیت عمومی استفاده می کنند، ضمناً بیمه مسئولیت مدنی با مشکلات جدی که در حوزه تصادفات وجود دارد مقابله می کند. یکی از مهم ترین نظریه های اخلاقی تحت عنوان (خطر اخلاقی) شناخته شده است. اگر شخص بیمه گر بتواند با رفتار و سیاست خود در احتمال وقوع تصادفات مؤثر باشد و بسیاری از موارد به وسیله بیمه پوشش داده شود، یک اثر منفی روی انگیزه راننده در کاهش این احتمال خواهد داشت. راننده ای که می داند خودش را برای

پرداخت غرامت در برابر هرگونه خساراتی که از طرف اوست بیمه کرده نسبت به فرد بیمه نشده، انگیزه کمتری در کاهش احتمال تصادفات دارد، حداقل تصادفاتی که تأثیر فیزیکی نداشته باشند.

توجه داشته باشیم چنانچه بیمه گر بتواند مسائل حاشیه ای را با بالا بردن درجه آگاهی بیمه کننده که بستگی به سیاست های آگاهی دهنده و سعی و تلاش جامعه و قوانین دارد مراعات کند بسیاری از این مشکلات برطرف خواهد شد، اما متأسفانه این راه حل به خصوص در حوزه تصادفات کمتر عملی است. همچنین در بعضی موارد عدم احتیاط قبل از تصادف که سبب بروز خسارت می شود قابل اثبات است؛ برای مثال ماشینی که بازرسی اجباری خودرو را نگذرانده باشد و بعد فهمیده می شود که فاقد مدارک لازم است یا راننده مستی که سبب ایجاد تصادف می شود و در آزمایشات بعدی الکل در خون او یافت می شود، در هر دو مورد یک ارتباط واحدی بین بیمه کننده و بیمه شونده وجود دارد و شرکت بیمه بهای خسارات ایجاد شده را پرداخت نخواهد کرد.

یکی از راه حل های دیگر که امروز رایج است، تجزیه و تحلیل شرکت های بیمه از تصادفات ثبت شده بیمه شونده است به عنوان مثال پرداخت حداقل حق بیمه در صورت سابقه تصادف، داشتن تأثیرات مثبت روی احتیاط و دقت رانندگان و سرانجام اجتناب از پرداخت حق بیمه در صورت تکرار تصادف در سال های بعدی. (Shavell, Steven, ۱۹۹۸), p.p: 12-20 بنابراین بیمه گر می تواند با اعمال این گونه قوانین، انگیزه بیمه گذار را در ایجاد سوانح رانندگی کاهش دهد.

در واقع، قانون جدید در درجه اول قانونی است که به بیمه مربوط است تا به مسئولیت مدنی، موضوعات مسئولیت مدنی در این قانون به طور فرعی مورد توجه است و مسایل پیچیده ای نظیر اثر تقصیر یا فعل زیان دیده، دخالت اشخاص ثالث، تقسیم خسارت میان مسئولان، مسئولیت مدنی مالک یا راننده در هنگامی که وسیله نقلیه در تصرف شخصی دیگر غیر از مالک است و ... در آن نیامده است و ظاهراً قانونگذار آن را به قواعد عمومی محول کرده است (ایزنلو، ۱۳۸۷، ص ۳۷-۵۶).

۸-۱- مسئولیت مدنی دارنده و مبنای آن

در قوانین جزا مسئولیت کیفری بر عهده (راننده) است و در مواردی که این واژه صدق نکند، عنوان (متصدی) به کار می رود. از این رو، این دو عنوان گاهی با هم به کار رفته اند (اشرفی، ۱۳۷۴، ۱۵۳). افزون بر این ها، عرف، عقل و نظام اخلاقی نیز راننده را مسئول کیفری و مدنی می دانند. با این همه، در دنیای امروز به دلیل فراوانی وسایل نقلیه موتوری و گستردگی تصادفات و خسارت های مالی، بدنی و جانی و عدم جبران بسیاری از خسارت ها به وسیله راننده و متصدی وسایل موتوری، قانون گذاران در برخی کشورها این دو مسئولیت را تفکیک کرده و مسئولیت مدنی را بر عهده دارنده نهاده اند تا از یک سو، زیان های وارد شده جبران گردد و از سوی دیگر، مالک وسیله نقلیه نیز مسئولیت پذیر باشد. (کاتوزیان، ۱۳۸۶، ص ۲۲-۲۳).

۸-۱-۱- فرض تقصیر

هرکس مسئول زیان هایی است که به عمد یا در نتیجه بی احتیاطی، بر دیگران وارد می کند؛ چون در غالب موارد، دارنده اتومبیل کم و بیش بی احتیاطی کرده و او رانندگی را بر عهده دیگری گذاشته است و در واقع، با مسئولیت او رانندگی انجام گرفته است.

۸-۱-۲- کوتاهی در حفاظت

دارنده وسایل نقلیه موتوری مکلف به نگاهداری آن است. تعهد دارنده اتومبیل در واقع تعهد به نتیجه است که باید از ضرر و زیان به دیگران جلوگیری شود.

۸-۲- مسئولیت نوعی بر مبنای ایجاد خطر

براساس قانون، بیمه اجباری اتومبیل مقرر گردیده تا خسارت وارد شده، جبران شود و این ارتباطی به تقصیر ندارد. کاتوزیان، ۱۳۸۶ص ۳۰-۲۶). بدین سان مصلحت زیان دیده ایجاد کرد که خسارت‌های او جبران شود. آسان ترین راه برای جبران خسارت‌های او آن بود که دارنده وسیله موتوری مسئول شناخته شود و وسیله او نیز بیمه گردد.

۹- مسئولیت کیفری راننده

جبران خسارت‌های مالی از سوی شرکت‌های بیمه می‌توانست باعث بی احتیاطی رانندگان و متصدیان وسایل موتوری شود و آمار خسارت‌ها بالا برود. از این رو بود که مسئولیت‌های کیفری بر عهده رانندگان نهاده شد و سپس برای جلوگیری از حوادث رانندگی، قوانین بسیار در این خصوص وضع گردید. (مجموعه قوانین و مقررات جزایی، ص ۹۲-۹۴، ماده های ۱۴۹-۱۵۹، و تبصره یک ماده واحده مصوب ۵ دی ۱۳۳۵ / ۵۴۸ / ۷۹ - ۱۵۰) گرچه در وضع این قوانین دقت‌های بسیار اعمال گردید، اما باید اذعان داشت که آن قوانین و چگونگی اجرای آن‌ها در جلوگیری از حوادث رانندگی کافی نبوده اند. بسیار کسان به اتکای شرکت‌های بیمه، آن قوانین را به‌طور کامل اجرا نمی‌کنند، و حتی در موارد بسیاری با این‌که مجازات‌ها اعمال می‌گردند، باز هم حالت بازدارندگی از تخلف را ندارند. به همین جهت، قوانین راهنمایی و رانندگی و مجازات‌های آن هرچند گاه یک بار تجدیدنظر یا تکمیل می‌شود. گرچه در غالب موارد، راننده عامل اصلی بوده‌است و قانون‌گذار نیز همین موارد غالب را در پاره ای موارد اماره قرار داده و راننده را مسئول شناخته‌است، اما در موارد بسیاری راننده عامل پیدایش حادثه نبوده و لازم بوده‌است که عوامل پیدایش حادثه شناخته شوند و براساس آن‌ها قانون وضع شود.

۱۰- قانون مجازات راننده

در قوانین ۱۴۹ تا ۱۵۲، طول درمان در نظر گرفته شده و بر مبنای آن برای راننده مجازات تعیین گردیده‌است که راننده به سه شرط، اگر خسارت جانی و مالی وارد کند، به دو مجازات حبس و پرداخت دیه محکوم می‌شود:

۱. بی احتیاطی کرده باشد؛

۲. در رانندگی مهارت نداشته باشد؛

۳. مقررات دولتی را رعایت نکند.

دو نوع محکومیت بالا، برخاسته از دو نوع تجاوز به حقوق دیگران است که دو ماهیت مختلف جزایی و مدنی دارد. البته مجازات زندان، پس از گذشت شاکی خصوصی از حقوق مدنی خود، قابل بخشش است. بر حسب مفهوم این قانون، اگر راننده با رعایت موارد سه گانه فوق، با عابر پیاده برخورد کند و خسارت‌های جانی، مالی و بدنی وارد شود، مقصر نیست و نباید مجازات شود. پس او نیز همانند عابر پیاده در عبور از خیابان حقی دارد و لازم بود آن موارد نیز در مواد بعدی آن قانون بیان می‌شد، لیکن در مواد بعدی نیز به مفهوم شرطی توجه نشده؛ بلکه در جهت حمایت از عابر پیاده و تشدید مجازات رانندگان قوانین دیگری وضع گردیده‌است: در مورد مواد ۱۴۹ و ۱۵۰ و ۱۵۱ و ۱۵۲، هرگاه راننده یا متصدی وسایل موتوری، در موقع وقوع جرم، مست بوده و یا پروانه نداشته و یا زیاده‌تر از سرعت مقرر حرکت می‌کرده و یا آن‌که دستگاه موتوری را با وجود نقص و عیب مکانیکی به کار انداخته باشد، به بیش از نصف حداکثر مجازات مذکور در مواد فوق محکوم خواهد شد. (مجموعه قوانین و مقررات جزایی، قوه قضاییه، ص ۴۶۷)

در نظام قضایی بین موارد فوق و موارد ذیل هیچ تفاوتی نیست :

الف) آن جا که راننده برای فرار از دستگیری و تعقیب با سرعت غیر متعارف حرکت کند؛

ب) آن جا که در داخل یا خارج شهر با راننده دیگر به اصطلاح (کورس) گذارد؛

ج) آن جا که شب با سرعت غیر مجاز و با چراغ خاموش حرکت کند؛
 د) آن جا که راننده با تکیه بر سازمان‌های بیمه برای عابر پیاده ارزش قائل نباشد.
 این چهار مورد بیش‌تر به عمد شباهت دارند تا خطا، اما در قوانین جاری و حکم دادگاه‌ها بین این موارد و موارد پیشین تفاوتی وجود ندارد.

۴. آن قوانین برحسب شرایط پیشین وضع شده‌اند و با شرایط فعلی سازگار نیستند.
 با توجه به گسترش شهرها و افزایش وسایل موتوری و بهره جستن از سرعت، ضروری است که در وضع قوانین راهنمایی و رانندگی و قوانین مدنی و کیفری در خصوص دیات تجدیدنظر شود؛ زیرا قوانین پیشین در شرایطی وضع شده بودند که شمار وسایل موتوری اندک بودند و شمار عابر پیاده بسیار، و شهرها نیز به شکل فعلی گسترش نیافته بودند.

۱۱- جبران خسارت به وسیله شرکت‌های بیمه و وجود قصد در نحوه جبران خسارت

در مواردی شخص مسئول حادثه، مسئولیت خود را بیمه کرده است و بیمه‌گر خسارت وارد بر زیان‌دیده را جبران می‌کند؛ ولی جبران خسارت به وسیله بیمه‌گر نافی مسئولیت و تعهد فاعل زیان نیست؛ زیرا مسئول اصلی جبران، فاعل زیان است و بیمه‌گر به موجب قرارداد بیمه، مسئولیت بیمه‌گذار را جبران می‌کند. در واقع، در یک تحلیل بنیادی می‌توان گفت بیمه‌گذار با پیش‌بینی مناسب و دوراندیشی با بستن قرارداد بیمه، تعهد جبران پاره‌ای از مسئولیت‌های خود را به بیمه‌گر منتقل می‌کند و بیمه‌گر نیز به موجب قرارداد مذکور در قبال دریافت حق بیمه، تعهد می‌کند مسئولیت‌های غیرعمدی توافق‌شده را از محل حق بیمه یا مجموع حق بیمه‌های دریافتی از بیمه‌گذاران جبران کند. با این تحلیل می‌توان بیمه‌گر را بر حسب مورد، نماینده فردی و قراردادی بیمه‌گذاران یا نماینده جمعی و قانونی بیمه‌گذاران دانست که بر اساس قرارداد بیمه و گاه به حکم قانون، مسئول جبران زیان‌های وارد بر زیان‌دیده شده است و خود مسئول اصلی حادثه نیست. بنابراین، هرگاه زیان‌دیده به عللی نتواند تمام یا بخشی از خسارت را از بیمه‌گر بگیرد، حق رجوع به مسئول حادثه، زیان‌بار را دارد. به عبارت دقیق‌تر، در بیمه‌های مسئولیت، حقوق زیان‌دیده بیشتر تضمین می‌شود؛ زیرا زیان‌دیده گذشته از مسئول حادثه، حق رجوع به بیمه‌گر را نیز به دست می‌آورد. (قاسم‌زاده، ۱۳۸۷).

ماده ۱۵ قانون بیمه شخص ثالث: در موارد زیر بیمه‌گر مکلف است بدون هیچ شرط و اخذ تضمین، خسارت زیان‌دیده را پرداخت کند و پس از آن می‌تواند به قائم‌مقامی زیان‌دیده از طریق مراجع قانونی برای بازپایان تمام یا بخشی از وجوه پرداخت‌شده به شخصی که موجب خسارت شده است مراجعه کند:

الف - اثبات عمد مسبب در ایجاد حادثه نزد مراجع قضائی

ب - رانندگی در حالت مستی یا استعمال مواد مخدر یا روان‌گردان مؤثر در وقوع حادثه که به تأیید نیروی انتظامی یا پزشکی قانونی یا دادگاه رسیده باشد.

پ - در صورتی که راننده مسبب، فاقد گواهینامه رانندگی باشد یا گواهینامه او متناسب با نوع وسیله نقلیه نباشد.

ت - در صورتی که راننده مسبب، وسیله نقلیه را سرقت کرده یا از مسروقه بودن آن، آگاه باشد.

تبصره ۱ - در صورت وجود اختلاف میان بیمه‌گر و مسبب حادثه، اثبات موارد فوق در مراجع قضائی صالح صورت خواهد گرفت.. (www.bimehsara.com)

ماده ۱۷ قانون بیمه اجباری مواردی را زیر از شمول بیمه موضوع این قانون خارج است که در بند ت اشاره به اثبات قصد زیان‌دیده در ایراد صدمه به خود مانند خودکشی، اسقاط جنین و نظایر آن و نیز اثبات هر نوع خدعه و تبانی نزد مراجع قضائی

دارد که در این صورت بیمه گر عهده دار پرداخت خسارت وترده نبوده و شخصی که بصورت عمدی و با قصد موجب بروز خسارت گردیده بایستی جبران نماید.

ماده ۶۱ قانون بیمه اجباری که در آن مجازات کیفری برای متخلفات در نظ گرفته شده است که اشاره به ایجاد عمدی خسارت نموده بدین شرح می باشد: هرکس با انجام اعمال متقلبانه مانند صحنه سازی صوری تصادف، تعویض خودرو یا ایجاد خسارت عمدی، وجوهی را بابت خسارت دریافت کند، به حبس تعزیری درجه شش و جزای نقدی معادل دو برابر وجوه دریافتی محکوم می شود. شروع به جرم مندرج در این ماده علاوه بر مجازات مقرر برای شروع به جرم در قانون مجازات اسلامی، مستوجب جزای نقدی درجه پنج می باشد.

۱۲- نتیجه گیری

تحمل خسارت سرانجام باید بر عهده واردکننده زیان قرار گیرد، یعنی جبران خسارت از طریق نظام مسئولیت مدنی اصل و از طریق مزایای جنبی فرع تلقی می شود. بنابراین قائم مقامی بیمه گر وسیله احیاء و زنده نگه داشتن نهاد مسئولیت مدنی در کنار سایر نظام های جبران خسارت می باشد و قراردادهای خصوصی نباید سبب شود تا عاملان خسارات وارد شده در پناه این قراردادها به هر دلیلی رهایی یابند. بنابراین جبران خسارت بیمه گذار توسط بیمه گر نمی تواند سبب رهایی مسئول حادثه از مسئولیت جبران خسارت باشد؛ قرارداد بیمه و قبول پوشش بیمه توسط بیمه گر به موجب قرارداد خصوصی بین طرف های عقد بیمه منعقد شده و ربطی به مسئول حادثه ندارد و تعهدات بیمه گر موجب رهایی مسئول حادثه و بی فایده شدن حقوق مسئولیت مدنی که از اهداف اصلی آن حفاظت از هنجارهای اجتماعی و بازدارندگی از رفتارهای ناهنجار است، نخواهد شد (بابایی، ۱۳۸۹). پس باید راهی یافت که هم خسارت جبران گردد و هم عامل زیان از مسئولیت معاف نشود. بهترین راه حل این است که وقتی زیان دیده به بیمه گر رجوع کرد و خسارت خود را دریافت نمود، حق رجوع وی نسبت به عامل زیان، در صورت اثبات قصد در محاکم به بیمه گر منتقل شود و بیمه گر به قائم مقامی زیان دیده به عامل زیان رجوع کند. در نتیجه، از یک طرف ضمن جبران خسارت زیان دیده از دارا شدن او و جمع دو غرامت برای زیان واحد جلوگیری می شود و از طرف دیگر نیز عامل زیان از مسئولیت رها نمی گردد. ضمن اینکه در ماده ۶۱ قانون بیمه مصوب ۱۳۹۵ هرکس با انجام اعمال متقلبانه مانند صحنه سازی صوری تصادف، تعویض خودرو یا ایجاد خسارت عمدی، وجوهی را بابت خسارت دریافت کند، به حبس تعزیری درجه شش و جزای نقدی معادل دو برابر وجوه دریافتی محکوم می شود. شروع به جرم مندرج در این ماده علاوه بر مجازات مقرر برای شروع به جرم در قانون مجازات اسلامی، مستوجب جزای نقدی درجه پنج می باشد مجازات کیفری در نظر گرفته شده است.

منابع

- ابن منظور، ابوالفضل جمال الدین محمد بن مکرم؛ لسان العرب؛ ج ۴، چ ۳، بیروت: دارالفکر للطباعة والنشر والتوزيع، ۱۴۱۴ق.
- امامی، سید حسن، حقوق مدنی، چاپ هفتم تهران: نشر اسلامیه، ۱۳۶۸، جلد اول
- امیری قائم مقامی، عبدالمجید، حقوق تعهدات، نشر میزان، ۱۳۸۵.
- ایثاری، بهزاد، اصطلاحات بیمه‌ای، مجله صنعت بیمه، شماره ۳۳، ۱۳۷۳.
- ایزانلو، محسن، «نقد و تحلیل قانون اصلاح قانون بیمه اجباری»، مجله حقوقی، شماره ۴، زمستان ۱۳۸۷.
- آل شیخ، محمد. اصول اساسی حاکم بر عقد بیمه، مجله کانون سردفتران و دفتریاران، شماره ۴۹، ۱۳۸۳.

- بابایی، ایرج، حقوق بیمه، انتشارات سمت، چاپ اول، ۱۳۸۲
- پیکارجو، کامییز. نقش آمار و تحلیل‌های آن در تصمیم‌گیری‌های مدیریتی یک شرکت بیمه، مجله تازه‌های جهان بیمه، شماره ۵۸، ۱۳۸۲.
- جرجس، جرجس؛ معجم‌الإصطلاحات الفقهيہ والقانونیۃ؛ بیروت: الشرکۃ العالمیہ للکتاب، ۱۹۹۶م.
- جعفری لنگرودی، محمد جعفر، مبسوط در ترمینولوژی حقوق، جلد پنجم، گنج دانش، چاپ چهارم، تهران، ۱۳۹۰
- جهان شاهی، محمد. بیمه از نظر حقوق مدنی (قسمت دوم)، شماره ۴۳، ۱۳۳۴.
- الحلی، جعفر بن سید (محقق حلی)، شرایع الاسلام، بیروت، دارالزهراء، ج ۱، ۱۴۰۹ ق ۱۹۸۸ م، ج ۸۶.
- درودیان، حسنعلی، انتقال تعهدات در حقوق ایران، انتشارات جاودانه جنگل، ۱۳۸۹
- دریاباری، محمد زمان. ماهیت قراردادهای بیمه از منظر حقوق ایران، فرانسه و فقه امامیه، مجله تازه‌های جهان بیمه، شماره ۷۶، ۱۳۸۳.
- راغب اصفهانی، ابوالقاسم حسین بن محمد؛ المفردات فی غریب القرآن؛ ج ۱، بیروت: دارالقلم، ۱۴۱۲ق.
- رشیدی، آیدین، آشنایی با بیمه‌ها، انتشارات پشتیبان، ۱۳۹۵:۷.
- شهیدی، مهدی، حقوق مدنی. آثار قراردادهای و تعهدات، جلد سوم، سال ۱۳۸۲
- صالحی جانعلی، محمود، حقوق زیان دیدگان و بیمه شخص ثالث، انتشارات بیمه ایران، چاپ ۱۲، سال ۱۳۸۷.
- عاملی (شهید اول)، محمد بن مکی؛ الدروس الشرعیۃ فی فقه الإمامیۃ؛ ج ۱، قم: مؤسسه نشر اسلامی، ۱۴۱۴ق.
- عمید، حسن؛ فرهنگ عمید؛ ج ۲، ۶، تهران: انتشارات امیرکبیر، ۱۳۶۴.
- فیض، علیرضا؛ مقارنه و تحقیق در حقوق جزای اسلام؛ تهران: سازمان چاپ و انتشارات تهران، ۱۳۸۹.
- قاسم زاده، سید مرتضی، مبانی مسؤولیت مدنی، تهران، نشر دادگستر، چ ۱، ۱۳۷۸.
- قانون بیمه اجباری وسیله نقلیه مصوب ۱۳۹۵
- کاتوزیان، ناصر؛ لعیا، جنیدی؛ مجید، غمامی، ۱۳۸۶ مسؤولیت مدنی ناشی از حوادث رانندگی، دانشگاه تهران، چاپ سوم.
- کوشا، ابوطالب، اصل حداکثری حسن نیت در معاملات بیمه، فصلنامه دیدگاه‌های حقوقی، ۱۳۸۴:۶۹.
- کاتوزیان، ناصر، قواعد عمومی قراردادهای، جلد چهارم ۱۳۸۰.
- مجموعه قوانین و مقررات جزایی، قوه قضاییه.
- محمد علیان، شوکت، التامین فی شریعت و قانون، چاپ سوم، نشر دار الشواف للنشر و التوزیع، ۱۴۱۶ ه ق.
- معزی، فرهاد و کیهان، محمد رضا. عقد بیمه و سیر تحولات قوانین مربوط به آن در حقوق ایران، مجله صنعت بیمه، شماره ۲۳، ۱۳۷۰.
- Bogdan manole decebal ,coordinates of tort civil liability in the context of the application of the European procedure based on amiable settlement,p.p:26-۳۲,۰۰۰۰۰۰۰۰۰۰ ۱۹۱۸ university,alba lulia faculty of law and social sciences
- <https://www.bimehsara.com>

- Shavell ,Steven ,economic analysis of accident law,Harvard university press, massachsetts (1987) , ۲۱۰ and ff; Gray T.schwartz , insurance, Deterrence and liability, the new palgrave dictionary of economics and the law, V.II, ۳۳۶-۳۳۷(۱۹۹۸)